

Микола Кирилович ПАРХОМЕЦЬ

доктор економічних наук,
професор,
Тернопільський національний економічний університет

Людмила Миколаївна УНІЯТ

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Тернопільський національний економічний університет

Ірина СОЛОВЕЙ

здобувач,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: luda@uniyat.in.ua

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗЕРНА ТА НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ У ПІДПРИЄМСТВАХ

Пархомець, М. К. Оцінка конкурентоспроможності зерна та напрями її підвищення у підприємствах / Микола Кирилович Пархомець, Людмила Миколаївна Уніят, Ірина Соловей // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – Випуск 1. – С. 85-95. – ISSN 2415-8453.

Анотація

У статті розкрито методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності зернових культур на прикладі пшениці в середньому за 2011-2015 роки за методами теорії ефективної конкуренції та бенчмаркетингу на підприємствах Тербовлянського району Тернопільської області.

У процесі оцінювання рівня конкурентоспроможності враховано специфічні особливості зернової галузі, конкретизовано показники, які характеризують ефективність виробничої діяльності, фінансовий стан, ділову активність та результати внутрішніх і зовнішніх аспектів виробництва і продажу зерна аграрними підприємствами.

На основі проведеного дослідження запропоновано основні внутрішні та зовнішні напрямки підвищення рівня конкурентоспроможності зерна, що сприятиме зміцненню економіки галузі й підприємств, збільшенню обсягів експорту та поліпшенню економічних і соціальних умов проживання нашого народу.

Ключові слова: галузь зернових культур; пшениця; оцінка конкурентоспроможності зерна; теорія ефективної конкуренції; метод бенчмаркетингу; ефективність виробничої діяльності; фінансовий стан; ділова активність виробників; напрямки підвищення конкурентоспроможності зерна.

Mykola Kyrylovych PARKHOMETS

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Ternopil National Economic University

Lyudmyla Mykolayivna UNYAT

PhD in Economics,
Researcher,
Ternopil National Economic University
E-mail: luda@uniyat.in.ua

Iryna SOLOVEY

PhD Student,
Ternopil National Economic University

GRAINS COMPETITIVENESS EVALUATION AND DIRECTIONS OF ITS INCREASE IN ENTERPRISES

Abstract

The methodical aspects of competitiveness evaluation of grain crops on the example of wheat in the average for 2011-2015 years by methods of the theory of effective competition and benchmarking in the enterprises of Terebovlyan district in Ternopil region are considered.

In the process of evaluation of competitiveness level the specific features of the grain industry are considered. The indicators that characterize the efficiency of production activities, financial status, business activity, and the results of internal and external aspects of the production and sale of grain by agrarian enterprises are concretized.

On the basis of the conducted research, the main internal and external directions of increasing the level of grain competitiveness are proposed. They will help to strengthen the economy of the industry and enterprises, increase export volumes and improve the economic and social conditions of our people.

Keywords: grain crop industry, wheat, competitiveness evaluation of grain, theory of effective competition, benchmarking method, efficiency of production activity, financial condition, business activity of producers, directions of increasing of grain competitiveness.

JEL classification: D41

Вступ

Зернове господарство України та її регіонів має важливе значення для розвитку національної економіки. Зернова галузь є сировинною базою для виробництва: продуктів харчування населення, кормів для тваринництва; функціонування спиртової та інших галузей.

Частка доходу від реалізації продукції зернової галузі в загальному доході сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2011-2015 рр. перебувала у межах 38,1 – 51,6 % [4; 7, с. 81].

Висока частка доходу від реалізації зерна обумовлена насамперед порушенням внутрішньогалузевої структури виробництва у сільськогосподарських підприємствах, а саме: знищенням м'ясо-молочної та інших галузей тваринництва; зменшенням виробництва цукрових буряків, іншої продукції. За останні (2010-2015 рр.) роки

прискореними темпами розвивалась малозатратна галузь зернових і зернобобових культур, що обумовило низку негативних наслідків, зокрема: порушено структуру посівних площ сільськогосподарських культур (зернові та зернобобові займають біля 65 %); відбувається зменшення родючості землі; спад ефективності використання земельних угідь; погіршується якість продукції. У результаті, зернова галузь стала неконкурентоспроможною (збитковою): у 2011 р. у двох районах; у 2012 р. – трьох; у 2013 р. – восьми районах Тернопільської області, збитки досягли 75,7 млн грн [4]. Тому проблема підвищення конкурентоспроможності зернових і зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах набула надзвичайної актуальності.

Питання підвищення конкурентоспроможності продукції, галузей і підприємств взагалі досліджувалися багатьма науковцями, зокрема у працях М. Н. Камінського, С. М. Кваші, М. Й. Маліка, О. В. Олійника, О. В. Ульянченка, В. Й. Шияна, І. Б. Яціва та ін [5; 6; 7; 9; 10].

Відзначаючи цінність одержаних результатів названих вчених-економістів, необхідно зазначити, що окремі регіональні аспекти цієї тематики потребують поглибленого вивчення з урахуванням місцевих особливостей, що обумовлює актуальність дослідження.

Мета статті

Мета нашого дослідження полягає у визначенні тенденцій економічної ефективності виробництва зерна, проведенні оцінки його конкурентоспроможності та обґрунтуванні напрямків її підвищення в умовах ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження

Виробництво продукції зернових і зернобобових культур має специфічні особливості (відмінності у технології виробництва врожаю, строках його збирання, урожайності, собівартості, ціні, структурі посівних площ тощо), що не дає можливості здійснити справедливую оцінку конкурентоспроможності. А тому процес оцінювання конкурентоспроможності провели на прикладі виробництва і продажу зерна пшениці, яка займає найбільшу частку за чистим доходом і прибутком у структурі зернових і зернобобових культур.

Об'єктом дослідження обрали сільськогосподарські підприємства Тербовлянського району, який у 2015 р. мав найбільші: площу ріллі (79,5 тис. га); зібрану площу зернових і зернобобових культур (34,5 тис. га); обсяг виробництва зерна (228,2 тис. га) в Тернопільській області [4].

Варто зазначити, що за останні (2011-2015) роки показники економічної і фінансової ефективності виробництва зерна пшениці у кожному підприємстві мали суттєву диференціацію, обумовлену внутрішніми і зовнішніми факторами, що негативно впливало б на результати дослідження. З метою вирівнювання впливу цих чинників на рівень конкурентоспроможності зерна відібрали необхідні показники для дослідження в середньому за останні п'ять (2011 – 2015) років. Інформаційною базою для дослідження слугували дані форми № 50 – с.г., річні звіти, матеріали статистики, нормативні показники довідників, наукові праці вчених тощо.

Процес оцінювання конкурентоспроможності зерна пшениці провели за показниками та методикою, висвітленими у наукових працях [2; 3; 6; 8; 10; 11]. Важливого значення надали методу, який ґрунтується на теорії ефективної конкуренції та містить показники економічної діяльності, фінансового стану і ділової активності. До показників, що характеризують ефективність виробничої діяльності (ЕВД), залучили: виробництво пшениці на 1 га зібраної площі у зіставних цінах 2010 р., грн; операційні витрати на 1 грн чистого доходу, грн; частка виробничої собівартості у

повній собівартості реалізованого 1 ц пшениці, %; фондівдача (вартість валової продукції у зіставних цінах 2010 р./ вартість основних виробничих фондів), грн; рентабельність реалізації зерна, %.

Фінансовий стан (ФС) галузі характеризують наступні показники: прибуток на 1 ц проданої пшениці, грн; прибуток на 1 га зібраної площі, грн; прибуток на 100 грн повних витрат, грн; прибуток на 100 грн прямих матеріальних витрат, грн; прибуток на 100 грн вартості основних виробничих фондів, грн.

Ділову активність (ДА) оцінювали за такими показниками: чистий дохід на середньогалузевого працівника, грн; чистий дохід на 1 га зібраної площі, грн; чистий дохід на 1 ц проданої пшениці, грн; чистий дохід на 100 грн повних витрат, грн; чистий дохід на 100 грн вартості основних виробничих фондів, грн.

Розраховані показники за групами [(ЕВД); (ФС); (ДА)], необхідні для визначення інтегрального коефіцієнта конкурентоспроможності зерна пшениці в середньому за 2011 – 2015 роки у підприємствах Теребовлянського району Тернопільської області, наведено у таблиці 1. Як видно з таблиці, показники мають суттєву диференціацію за своїм виміром за підприємствами у кожній оціночній групі [(ЕВД); (ФС); (ДА)]. Це обумовлено різним рівнем забезпечення матеріально-технічними і трудовими ресурсами, ефективністю їх використання, фахового управління виробництвом і збутом продукції та іншими внутрішніми й зовнішніми факторами.

Подальший процес оцінювання за методом теорії ефективної конкуренції провели на основі розрахованих показників, наведених у таблиці.

Спочатку розраховували індекс конкурентоспроможності за кожним наведеним показником шляхом його співвідношення аналізованого підприємства до підприємства лідера в групі. Далі на основі окремих індексів конкурентоспроможності зерна розраховували групові індекси за ЕВД, ФС і ДА.

Так, наприклад, розрахунок групового індексу конкурентоспроможності за показниками ефективності виробничої діяльності (ЕВД) здійснили за формулою вчених ННЦ ІАЕ [2, с. 67]:

$$ЕВД = 0,25 \times ВВП + 0,95 \times ОВ + 0,2 \times ЧС + 0,1 \times ФГ + 0,2 \times РП \quad (1),$$

де:

ВВП – вартість виробленої пшениці у зіставних цінах 2010 р. на 1 га зібраної площі, грн;

ОВ – операційні витрати на 1 грн чистого доходу, грн;

ЧС – частка собівартості у повній собівартості 1 ц реалізованого зерна, %;

ФГ – фондівдача (ВВП / ВОВФ галузі), грн;

РП – рентабельність продукції (прибуток / виручка), грн.

Зазначимо, що формулу 1 було нами удосконалено з урахуванням особливостей виробництва зерна пшениці, зокрема: скорочено кількість оціночних показників до п'яти; конкретизовано коефіцієнти вагомості кожного показника.

Розрахунок групового індексу конкурентоспроможності за показниками фінансового стану зерна (ФС) здійснили за наступною формулою:

$$ФС = 0,25 \times Пцз + 0,25 \times Пзн + 0,2 \times Ппв + 0,2 \times Ппмв + 0,1 \times Пвовф \quad (2),$$

де:

Пцз – прибуток на 1 ц зерна, грн;

Пзн – прибуток на 1 га зібраної площі, грн;

Ппв – прибуток на 100 грн повних витрат, грн;

Ппмв – прибуток на 100 грн прямих матеріальних витрат, грн;

Пвовф – прибуток на 100 грн вартості основних виробничих фондів у галузі, грн.

Таблиця 1. Показники для розрахунку інтегрального коефіцієнта конкурентоспроможності зерна пшениці в середньому за 2011 - 2015 роки у підприємствах Теробовлянського району Тернопільської області

Назва підприємства	Ефективність виробничої діяльності (ЕВД)				Фінансовий стан галузі (ФС), прибуток, грн на:				Ділова активність галузі (ДА), Виручка, грн на:						
	Вироблено пшениці на 1 га зібраної площі, грн*	Операційні витрати на 1 грн чистого доходу, грн.	Частка виробничої собівартості у повній (ВВП*/ВОВФ), грн	Рентабельність реалізації зерна, %	1 ц проданої пшениці	1 га зібраної площі	100 грн повних витрат	100 грн прямих матеріальних витрат	100 грн вартості ОВФ	Середньогалузевого працівника	1 га зібраної площі	1 ц проданої пшениці	100 грн повних витрат (Коефіцієнт дохідності)	100 грн вартості ОВФ	
Назва підприємства	1. ПОП «Іванівське»	8063	0,811	94,6	18,9	34,9	1730	23,3	33,8	20,8	3021	9163	184,8	123,3	109,6
	2. ПАП «Крок»	6137	0,793	72,0	20,7	35,6	1468	26,1	48,5	25,8	1949	7097	172,2	126,1	124,6
	3. ТОВ «Ласковецький бровар»	4731	0,791	71,7	20,9	38,4	1532	26,4	49,9	25,7	1978	7322	183,6	126,4	123,3
	4. ПАТ «Мшанець»	6249	0,787	71,1	21,3	37,8	1361	27,0	50,2	22,6	1858	6401	177,9	127,0	106,3
	5. Агрофірма «Дружба»	6892	0,798	74,2	19,8	35,6	1137	24,8	43,7	19,4	2495	7691	179,8	125,3	97,1
	1. ПОП «Тернопільське»	5008	0,796	70,2	20,4	36,5	1297	25,6	48,9	22,4	1808	6365	178,5	125,6	109,8
	2. ТОВ «Ліденванг»	4166	0,791	68,5	20,9	34,2	1343	26,4	50,3	22,3	1652	6425	163,4	123,7	106,9
	3. ТОВ агропідприємство «Колос»	5297	0,869	73,7	13,1	22,1	1067	15,0	26,6	19,8	2647	8156	169,5	115,0	151,2
	4. ТОВ «Агропрогрес Тербовля»	4249	0,830	69,2	17,0	26,9	1017	20,4	38,6	20,5	1428	5993	158,6	120,4	121,4
	10. ПАП «Богдан»	4153	0,817	67,3	18,3	28,8	1085	22,4	43,0	21,2	1383	5924	156,9	122,4	115,7

*У зіставних цінах 2010 р.

Груповий індекс конкурентоспроможності за показниками ділової активності (ДА) розраховували за формулою:

$$ДА=0,25 \times Bnг+0,25 \times Bзпп+0,2 \times Bпп+0,2 \times Bпв+0,1 \times Bвовф \quad (3),$$

де:

Bnг – виручка на середньогалузевого працівника (продуктивність праці), грн;

Bзпп – виручка на 1 га зібраної площі пшениці, грн;

Bпп – виручка на 1 ц проданої пшениці, грн;

Bпв – виручка на 100 грн повних витрат, грн;

Bвовф – виручка на 100 грн вартості основних виробничих фондів, грн.

На основі групових індексів конкурентоспроможності розраховували загальний індекс конкурентоспроможності за формулою, запропонованою вченими ННЦ ІАЕ [2, с. 67]:

$$КП=0,35 \times ЕВД+0,3 \times ФС+0,35 \times ДА \quad (4),$$

де:

КП – показник конкурентоспроможності зерна, балів;

ЕВД – значення критерію ефективності виробничої діяльності зернової галузі;

ФС – значення критерію фінансового стану галузі;

ДА – значення критерію ділової активності.

Результати розрахованих загальних індексів конкурентоспроможності зерна пшениці у сільськогосподарських підприємствах та їх місце по ранжиру наведені у таблиці 2.

Як видно з таблиці, найбільше балів за теорією ефективної конкурентоспроможності (0,934) набрало ПОП «Іванівське», відповідно і посіло перше місце. Це підприємство орендує 4451 га ріллі, в середньому за 2011 – 2015 роки зібрана площа зерна пшениці становила 1170 га, середня урожайність 75,2 ц/га, товарність продажу – 66 %, середня ціна 1 ц проданої пшениці – 184,83 грн, прибуток на 1 ц проданого зерна – 34,89 грн, коефіцієнт дохідності – 1,233.

Варто зазначити, що аналізоване підприємство постійно демонструє порівняно високий сталий розвиток усіх галузей рослинництва і тваринництва. Водночас за останні 2011-2015 роки показники ефективності виробництва зерна пшениці мали певну диференціацію, найбільший спад було допущено у 2013 р. Так коефіцієнт дохідності становив: у 2013 р. 1,025, а у 2015 р. – 1,497. Тобто за вказані роки у підприємстві від реалізації пшениці було отримано прибутку на кожну затрачену гривню відповідно по 2,5 і 49,7 копійок. Все це обумовило здійснити оцінку конкурентоспроможності пшениці в середньому за 2011-2015 роки.

Важливе значення для оцінки конкурентоспроможності пшениці, як доводять вчені [2; 3; 8; 10; 11], має метод бенчмаркетингу, який враховує внутрішні та зовнішні аспекти функціонування зернової галузі. Його використали для розрахунку конкурентоспроможності зерна в середньому за 2011 – 2015 роки на прикладі підприємств Тербовлянського району Тернопільської області. Спочатку провели розрахунок необхідних показників, які стали основою для оцінки конкурентоспроможності зерна.

Результати розрахунків індексу конкурентоспроможності пшениці за методом бенчмаркетингу за підприємствами та їх місце по ранжиру в районі наведено у таблиці 3.

Таблиця 2. Оцінка конкурентоспроможності пшениці за методом теорії ефективної конкуренції у підприємствах Теремовлянського району Тернопільської області в середньому за 2011-2015 роки

Сільськогосподарські підприємства	Групові індекси конкурентоспроможності:			Загальний індекс конкурентоспроможності (КП)	Місце по ранжиру
	ефективності виробничої діяльності (ЕВД)	фінансового стану (ФС)	ділової активності (ДА)		
ПОП «Іванівське»	0,958	0,888	0,955	0,934	1
ПАП «Крок»	0,858	0,978	0,789	0,865	2
ТОВ «Ласковецький бровар»	0,811	0,966	0,917	0,858	3
ПАТ «Мшанець»	0,845	0,921	0,762	0,848	4
Агрофірма «Дружба»	0,849	0,782	0,880	0,835	5
ПОП «Тернопільське»	0,815	0,897	0,746	0,815	6
ТОВ «Ліденванг»	0,771	0,896	0,726	0,802	7
ТОВ агропідприємство «Колос»	0,815	0,601	0,856	0,754	8
ТОВ «Агропрогрес Теремовля»	0,791	0,744	0,694	0,745	9
ПАП «Богдан»	0,776	0,746	0,711	0,744	10

Встановлено, що найбільшу ринкову частку за чистим доходом від реалізації пшениці отримали ті підприємства, які мали зібрану площу зерна понад 1000 га, зокрема: ПОП «Іванівське»; агрофірма «Дружба»; ПАП «Крок». Саме ці названі підприємства зайняли відповідно перше – третє місця серед відібраних сільськогосподарських підприємств Теремовлянського району.

Методичний порядок розрахунку індексу конкурентоспроможності пшениці за методом бенчмаркетингу провели за формулою [2, с. 62]:

$$КП=0,15 \times ЧР+0,1 \times Фз+0,2 \times Рреал.+0,2 \times ПП+0,2 \times Чсв+0,15 \times ЦС \quad (4),$$

де:

ЧР – ринкова частка зерна пшениці підприємства, %;

Фз – фондоддача зернової галузі (виручка/вартість ОВФ), грн;

Рреал. – рентабельність реалізації зерна (прибуток / виручка), %;

ПП – продуктивність праці (ЧД на середньорічного працівника), грн;

Чсв – частка собівартості у виручці від реалізації зерна, %;

ЦС – ціновий сегмент, у якому працює галузь підприємства, грн.

У формулі 4 провели удосконалення в напрямку врахування специфічних особливостей показників зернових культур та різного ступеня їх вагомості. Зокрема, вагомості коефіцієнту частки ринку збільшили із 0,1 до 0,15 балів, а фондоддачі – зменшили із 0,15 до 0,1 бала.

Результати дослідження показали значну перевагу рівня конкурентоспроможності (КП = 0,943) зерна пшениці підприємства лідера ПОП «Іванівське» порівняно з іншими конкурентами Теремовлянського району Тернопільської області.

Таблиця 3. Оцінка конкурентоспроможності пшениці за методом бенчмаркетингу на ринку зернових у середньому за 2011 -2015 роки на підприємствах Тербовлянського району Тернопільської області.

Підприємства	Відносні показники до підприємства - лідера						Індекс конкурентоспроможності (КП) зерна	Місце галузі
	Ринкової частки (ЧР)	Фондовіддачі (Ф)	Рентабельності реалізації зерна (Р реал.)	Продуктивності праці (ПП)	Частки собівартості у виручці реалізації (Чсв)	Цінового сегменту (Цс)		
ПОП «Іванівське»	1,000	0,909	0,887	1,000	0,873	1,000	0,943	1
Агрофірма «Дружба»	0,922	0,642	0,930	0,826	0,948	0,973	0,875	2
ПАП «Крок»	0,869	0,761	0,972	0,645	0,972	0,932	0,858	3
ПАТ «Мшанецьке»	0,478	0,702	1,000	0,615	1,000	0,963	0,820	5
ТОВ «Ласковецький бровар»	0,469	0,821	0,981	0,655	0,981	0,993	0,833	4
ТОВ агропідприємство «Колос»	0,811	1,000	0,615	0,876	0,615	0,917	0,790	6
ПОП «Тернопільське»	0,437	0,835	0,958	0,598	0,944	0,966	0,771	7
ТОВ «Ліденванг»	0,298	0,709	0,981	0,547	0,986	0,884	0,760	8
ПАП «Богдан»	0,196	0,768	0,859	0,458	0,859	0,849	0,698	9
ТОВ «Агропрогрес Тербовля»	0,248	0,801	0,840	0,473	0,798	0,858	0,668	10

Висновки та перспективи подальших розвідок

Опрацювання фахових джерел [1; 2; 3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11] та результатів діяльності аналізованих підприємств засвідчили, що підвищення рівня конкурентоспроможності та зміцнення економічно-фінансового стану на кожному підприємстві не тільки зазначеного регіону, а й країни загалом можна досягти при спрямуванні їх самовідданої праці на кінцевий результат, ефективній організації діяльності виробників, вкладенні інвестицій за такими напрямками (рис. 1). Саме такі напрямки спільної діяльності виробників, владних, державно-приватних та інших структур будуть сприяти прискоренню підвищення рівня конкурентоспроможності як окремих видів продукції, галузей зокрема, так і аграрних підприємств загалом, поліпшенню їх фінансового стану та збільшенню обсягів експорту і на цій основі зростання економічного і соціального рівня життя населення.

Рис. 1. Схема напрямків підвищення конкурентоспроможності зернових культур на підприємствах країни (розроблено авторами)

Таким чином, ринкове середовище та Європейський вектор розвитку економіки обумовлюють нагальну потребу прискорення зростання конкурентоспроможності усіх видів продукції, галузей і підприємств, насамперед шляхом: формування повноцінної ринкової інфраструктури; поліпшення технічного і кадрового потенціалу; використання новітніх, ресурсощадних технологій виробництва і зберігання продукції; державного регулювання ціноутворення, економічних відносин в АПВ; посилення його кооперації та інтеграції, підвищення платоспроможного попиту населення.

Список літератури

1. Канінський, М. П. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на основі маркетингу / М. П. Канінський // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 3-7.
2. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізм / М. Й. Малік, О. А. Нужна: монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
3. Олійник, О. В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку зерна: монографія / О. В. Олійник, В. Й. Шиян, В. В. Олійник / Харк. нац. аграр. університет ім. В. В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2011. – 227с.
4. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2011-2015 рр.: стат. бюл. / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2012-2015. – 69 с.
5. Кваша, С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому ринку / С. М. Кваша, Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.
6. Пархоμεць, М. К. Конкурентоспроможність основних галузей сільського господарства за регіонами України: аналіз, проблеми і шляхи підвищення / М. К. Пархоμεць // Інноваційна економіка. – 2011. – №5. – С. 93-106.
7. Пархоμεць, М. К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств регіону: теорія, методика, практика: монографія / М. К. Пархоμεць, В. В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.
8. Пархоμεць, М. К. Методичні засади та показники оцінки рівня конкурентоспроможності галузі зернового господарства регіону / М. К. Пархоμεць, І. С. Соловей // Інноваційна економіка. – 2015. – № 3 [58]. – С. 128-143.
9. Пархоμεць, М. К. Фінансовий стан та напрями його поліпшення у сільськогосподарських підприємствах / М. К. Пархоμεць, Л. М. Уніят // Економічний дискурс. – 2016. – Вип. 2. – С. 193-203.
10. Ульянченко, О. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія / О. В. Ульянченко, Л. А. Євчук, І. В. Гуталова. – Харків: Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 340 с.
11. Яців, І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: монографія / І. Б. Яців. – Львів: Український бестселер, 2013. – 427 с.

References

1. Kaninsky, M. P. (2009). Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti silskohospodarskoyi produktsiyi na osnovi marketynhu [The competitiveness increasing of agricultural products on the basis of marketing]. *Ekonomika APK*, 3, 3-7.
2. Malik, M. Y. & Nuzhna, O. A. (2007). *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpryyemstv: metodolohiya i mekhanizm* [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanism]. Kyiv: NNTS IAE, 270.

-
3. Oliynyk, O. V. & Shyyan, V. Y. & Oliynyk, V. V. (2011) *Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpryyemstv na rynku zerna* [Increasing the competitiveness of agricultural enterprises in the grain market]. Kharkiv: KHNAU im. V. V. Dokuchayeva, 227.
 4. *The main department of statistics in the Ternopil region (2015). Osnovni ekonomichni pokaznyky roboty silskohospodarskykh pidpryyemstv Ternopils'koyi oblasti za 2011-2015 rr.* [The main economic indicators of the agricultural enterprises of the Ternopil region for 2011-2015: stat. bullet] . Ternopil, 69.
 5. Kvasha, S. M. & Holomsha, N. YE. (2006). Konkurentospromozhnist vitchyznyanoyi silskohospodarskoyi produktsiyi na svitovomu rynku [Competitiveness of domestic agricultural products on the world market]. *Ekonomika APK*, 5, 99-104.
 6. Parkhomets, M. K. (2011). Konkurentospromozhnist osnovnykh haluzey silskoho hospodarstva za rehionamy Ukrayiny: analiz, problemy i shlyakhy pidvyshchennya [Competitiveness of the main branches of agriculture in the regions of Ukraine: analysis, problems and ways of improvement]. *Innovatsiyina ekonomika*, 5, 93-106.
 7. Parkhomets, M. K. & Hudak, V. V. (2014). *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm zabezpechennya dokhidnosti silskohospodarskykh pidpryyemstv rehionu: teoriya, metodyka, praktyka* [Organizational-economic mechanism of the profitability providing of agricultural enterprises in the region: theory, methodology, practice]. Ternopil: TNEU, 256.
 8. Parkhomets, M. K. & Solovey, I. S. (2015). Metodychni zasady ta pokaznyky otsinky rivnya konkurentospromozhnosti haluzi zernovoho hospodarstva rehionu [Methodical principles and indicators of the competitiveness level of the grain industry in the region]. *Innovatsiyina ekonomika*, 3 [58], 128-143.
 9. Parkhomets, M. K. & Uniyat, L. M. (2016). Finansovyy stan ta napryamy yoho polipshenya u silskohospodarskykh pidpryyemstvakh [Financial condition and directions of its improvement in agricultural enterprises]. *Ekonomichnyy diskurs*, 2, 193-203.
 10. Ulyanchenko, O. V. & Yevchuk, L. A., & Hotalova, I. V. (2011). *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpryyemstv ta stratehichni aspekty yiyi formuvannya* [Competitiveness of agricultural enterprises and strategic aspects of its formation]. Kharkiv: Virovets A. P. «Apostrof».
 11. Yatsiv, I. B. (2013). *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpryyemstv* [Competitiveness of agricultural enterprises]. Lviv: Ukrayinskyy bestseler, 427.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2017 р.